

І головне, найважливішими винаходами, які символізували собою прихід цивілізації Третьої хвилі, а також визначили вектори її подальшого розвитку, стали комп'ютер і всесвітня система комп'ютерних мереж під загальновідомою назвою Інтернет. Про комп'ютери Тофлер пише наступне: «Цими розумними машинами вже користуються в самих різних цілях: від оформлення сімейних рахунків до контролю витрат електроенергії в домі. З ними грають, в них зберігають кулінарні рецепти, вони нагадують своїм власникам про заплановані зустрічі і слугують «інтелектуальними» друкарськими машинками» [1]. У цій тезі автор занотував лише малу частину потенційних можливостей комп'ютерів. З їх появою, а також з появою Інтернету (який автор не визначає конкретно, проте вже тоді має на увазі і узагальнює під спільною назвою «комп'ютер») практика споживацького просьюмеризму розширилася, людина отримала доступ до власного створення контенту, до вільного висловлення власної думки, до наповнення культури власними добутками. Таким чином виділяється найголовніша риса нової культури, про яку заявляє Е. Тофлер – це індивідуальність.

Список використаних джерел:

1. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер; пер. с англ. Л. М. Бурмистрова, К. Л. Татарина, К. Бурмистров, З. А. Заритовская. – М.: АСТ, 2010. – 800 с.
2. Тоффлер Э. Шок будущего / Элвин Тоффлер; пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. – 557 с.

Степанова О.А.

доктор культурології, доцент,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ПСИХОМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Більшість дослідників українського менталітету вважають, що українська душа і психіка українця гуманістично орієнтовані. На основі їхніх спостережень і суджень вимальовується особливий тип української людини – людини інтровертивної вдачі, заглибленої у внутрішній світ, яка живе і керується в діях серцем, почуттями, а не раціонально-вольовими настановами, безпосередня, людина активної внутрішньо і пасивної зовнішньо, яка боїться змінювати щось в усталеному порядку світу й природи. Таку інтровертну спрямованість доповнює меланхолійність, неврівноваженість настрою, схильність піддаватися пристрастям тощо. Українцям здавна притаманні працьовитість, господарність, гостинність і доброзичливість до одноплемінників і до чужоземців, обережність, сентиментальність, та не менше – рішучість і незламність, винахідливість і хоробрість, героїзм і жертвовність. Українець глибоко пов'язаний з краєм, у якому народився і виріс, він «зрощений», «злитий» з природою (антеїзм). Недостатня єдність і згуртованість українців пояснюється

їх індивідуалізмом, що різко контрастує з російським колективізмом, але перегукується з менталітетом народів Західної Європи. У сфері соціальних відносин він виявляється як демократичність, толерантність, повага до суверенних прав особистості, хоч тяжіє до анархічності, протидії будь-яким формам підпорядкування. Українці глибоко релігійні, причому ця релігійність осмислена. Усі риси українці можуть виявляти як з позитивного, так і з негативного боку [1].

У сучасних дослідженнях стверджується, що українцю притаманні такі привабливі риси «соціополітичної ментальності»: терплячість, відважність, скромність, обережність, наполегливість у досягненні мети та вміння стійко сприймати невдачі, повага до жінки, до батьків, до родинних звичаїв і демократичного суспільного устрою, заповзятість, творчий дух, завдяки чому його індивідуалізм протистоїть стадності (хоча відданість улюбленій справі спонукає його знаходити партнерів і однодумців, звідси – схильність утворювати різні спілки, коаліції), усвідомлення політичних традицій, дух волелюбності й національної гордості [2].

Водночас, такі «позитивно навіювальні» характеристики не можна вважати остаточною формою національної самосвідомості. Ця модель саморозуміння є наслідком, скоріше, зовнішньо нав'язаної думки, можливо, правильної, але явно продиктованої якоюсь настановою, зовнішньою і практично заангажованою для чужої мети і користі. Тут національні ознаки розглядаються як певний соціальний матеріал. Тому, сприймаючи такий набір «об'єктивних» характеристик, необхідно запитати (згідно з онто-гносеологічним принципом): хто і з яких позицій стверджує це? Адже позиції завжди зумовлені принципами, метою, засобами, хоч автор не завжди може і не завжди має бажання (вольовий імпульс) їх усвідомлювати. Принаймні, розподіл на суб'єкт і об'єкт вивчення видається вичерпаним у пізнавальному плані. Тому такі підходи видаються, радше, свідченням і проявом недовершеності і незрілості національної самосвідомості, ніж результатом усвідомлення історичної еволюції і виявом загартованих, сталих рис національного характеру і ментальності.

Щодо розуміння рис національного характеру українського суспільства, дослідники переважно обмежуються загальними зауваженнями, і це спирається не стільки на результати досліджень, скільки на стереотипи суспільної думки в самооцінюванні свого соціального буття, яка видається прийнятною в досить невизначеній соціоісторичній періодизації й ідеологічній концептуалізації. Так, констатуючи (більше з методологічних міркувань), що сукупність усталених психологічних ознак народу (яку вважають суттєвою властивістю національного характеру) складається повільно, протягом століть, і швидко не змінюється, дослідники стверджують, що характер має певну суттєву рису, незалежну від тимчасових обставин, і свідчить про історичну діяльність нації. Така тенденція, певним чином притаманна українській науці, породжена спрощеним і досить вразливим уявленням про народ як утворення, яким можна оперувати згідно з дослідницькою установкою переважно «морально-прогресивного» спрямування: що народ прямує до певної мети, яку можна «додати» до руху всіх народів згідно з певною «оціночно-прогресивною

шкалою»; що народи у цьому русі, відповідно до приписаних їм ознак чи притаманних їм від природи, здобувають задовільні, відмінні чи негативні результати (оцінки) у вигляді історичних утворень (імперій, які підкорюють і пригноблюють інші народи) чи правителів (які часто не уособлюють національного характеру) тощо. Імперська хвороба – це не історичний анахронізм, а інваріант історичної реальності, який ґрунтується на специфічному оцінюванні народом (а це завжди ціннісна енергетика) своєї місії і способів її втілення (фактично, ідеться про національний міфнаратив). І якщо США втілюють цю місію як приваблива молода, активна, успішна і відкрита нація, яка дбає про внутрішній і зовнішній рівні своєї демократії, то самозвеличення Росії виглядає загрозливо, бо спирається на застарілі й агресивні принципи зовнішньої і внутрішньої політики, згідно з якими свій народ (та інші народи) є тільки засобом прикриття хворобливих амбіцій правлячої верхівки. За таких умов результат, незалежно від пропагандистських проголошень ментальних і психосоціальних характеристик народу, не може бути позитивним. Метафізична провина цього народу, унаслідок досягнутої людством глобальної єдності, потребує спокути для всіх, як зазначав Джон Донн ще у XVII столітті.

Спроби приписати народу ознаки вихідної «позитивності», а тим більше «доленосності», видаються неісторичними. Вони суперечать історичному принципу, який має невичерпний гносеологічний потенціал і полягає у усвідомленні змінності і знаходженні моделі бачення, ізоморфній реальності, включно з людиною і народом як її складовими. Спільний для соціогуманітарних наук історичний принцип є інваріантом онто-гносеологічного і не може бути «приватизований» окремим дослідником чи історичною науковою школою, або державною ідеологією.

Коли говоримо про розбудову національного культурного простору, спосіб трансляції і закріплення цінностей в культурі вступає у суперечність чи просто виявляється в суперечливій взаємодії з формуванням іншого культурного простору. Зазначена глорифікація є, з одного боку, необхідним і об'єктивним наслідком і вимогою становлення національного культурного простору, з іншого, – затьмарює, викривляє той аспект національної ментальності, який, за цілісного онто-гносеологічного підходу, є ключовим для розуміння істинних механізмів і мотивів соціальної дії представників (окремих груп і прошарків) певного народу. Вони стають найбільш дієвим ціннісним чинником розвитку історії етносу, а не в їх осмисленні й описуванні, не в способі їх гносеологічного вивчення і тлумачення. Інша картина постає, коли принцип глорифікації використовується за будь-яких умов і будь-якими засобами, аж до викривлення історичних фактів, прямого переписування історії і до розгортання тотальної пропаганди й ідеологічної агресії, щоб ізолювати різні типи свідомості від прямого контакту та забезпечити умови для маніпулювання свідомістю в межах іншого за типом локального (національного) культурного простору. Свідченням цього є в наш час політика Російської Федерації.

Отже, головне в розгляді особливостей і характеристик національного менталітету полягає у припущенні, що переважно позитивні характеристики

мають супроводжуватися як альтернативними, іншими (незалежними) онтологічними характеристиками. Подвійність (еквівокативність) в характеристиці предмета, людини, групи людей, явища, соціального явища наявна завжди, але в нашому сприйнятті, на природничо-науковому й соціальному рівнях, завдяки дії принципу пізнавального запізнення, ця подвійність постає не цілісно, а послідовно, що й зумовлює викривлення пізнавальної картини (особливо в соціальних процесах як ціннісних) в той чи інший бік. Насправді, подвійність притаманна самій цілісності, що містить внутрішню суперечність як основу свого існування і утримання в стані існування, водночас вона є предметом оцінювання і способом оцінювання, вибором між різним розумінням і підходами до подальших дій. Така подвійність оцінювання і розуміння (еквівокативність) існує як правило і в індивідуальній, і колективній формах (коли йдеться про кваліфікацію діяльності якоїсь організації чи навіть режиму) і є комбінацією інших, навіть протилежних властивостей, незалежно від того, назвати їх носія слов'янином (включно з росіянином чи білорусом), кельтом (включно з англійцем та ірландцем) чи американцем (включно з тими ж ірландцями, чорношкірими американцями та етнічними індіанцями, які становлять туземне населення США).

Таким чином, згідно з цією позицією, обґрунтовано положення: щоб увести і прийняти в методології розгляду припущення, що риси національної ментальності, які мають стати предметом розуміння, не є однозначно спрямованими на справу національної глорифікації, а їх виявлення й аналіз має бути здійснений, інакше національна свідомість і надалі перебуватиме в стані самонавіювання і, як така, залишається об'єктом маніпуляції, зумовленої історичним способом і умовами становлення й розвитку вимірів національного культурного простору.

Список використаних джерел:

1. Філософія української ментальності. URL: http://intranet.tdmu.edu.ua/kafedra/theacher/medkat/inf_maydanuk/.htm (дата звернення: 10.08.2018).
2. Бондаренко О. В. Українська національна ментальність як політична цінність // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 36. С. 57–67.